

Despre liberul acces la informații în biblioteca publică de drept public

MARIANA ISTRATE
Biblioteca Județeană Mureș

I. Note introductive

Pe bună dreptate informația a fost comparată cu aerul și cu apa;¹ în tumultul lumii moderne răzbatem doar dacă suntem „la curent.” Unul dintre cele mai importante instrumente de difuzare a informației este, neîndoielnic, biblioteca publică. Ea oferă un serviciu gratuit și calificat și ar trebui să asigure accesul fiecărui solicitant la sursele cunoașterii.

În lucrarea de față încercăm să arătăm care sunt acele documente interne și internaționale care garantează accesul liber la informații. Vom avea în vedere nu numai dreptul la informare propriu-zis, ci și liberul acces la cultură, deoarece considerăm că, deși aceste două concepte nu sunt sinonime, se întrepătrund, primul constituind o premisă pentru celălalt. De asemenea, încercăm să arătăm și care sunt factorii de care depinde, în opinia noastră, respectarea dreptului la informare în biblioteca publică.

II. Instrumente juridice internaționale în care se reflectă dreptul la informare

După cel de al II-lea război mondial, omenirea a conștientizat că drepturile omului nu mai pot fi considerate doar probleme interne ale fiecărui stat, ci ale întregii comunități internaționale. În acest context, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite adoptă, la 10 decembrie 1948, primul instrument internațional de această natură, Declarația

¹ Fülöp Géza, *Informația, societatea, biblioteca*, în *Biblioteca*, nr. 2, 1998, p. 33.

Universală a Drepturilor Omului. Ea este urmată de cele două pacte adoptate la 16 decembrie 1966 (și ratificate de statul român): Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, care au dezvoltat principiile enunțate în Declarația Universală, stabilind, în concret, drepturile recunoscute de comunitatea internațională și care trebuie garantate de state.²

Dacă Declarația adoptată de Adunarea Generală a ONU cuprinde mai mult principii referitoare la drepturile omului, **Convenția Europeană a Drepturilor Omului**, elaborată în cadrul Consiliului Europei și intrată în vigoare la 3 septembrie 1953, este primul document „...care organizează apărarea individului în fața propriului stat, garantându-i drepturile și libertățile fundamentale”; „...ea oferă pentru protecția lor o garanție colectivă, prevăzând căi de atac contra violării lor și, concomitent, măsuri reparatorii.”³

Toate documentele mai sus menționate fac referiri și la dreptul la informare:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului

- În art. 19 se arată: „Orice om are dreptul la libertatea opiniilor și a exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii, fără imixtiune din afară, precum și libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat.”

- Art. 27 pct. 1 prevede: „Orice persoană are dreptul de a lua parte în mod liber la viața culturală a colectivității, de a se bucura de arte și de a participa la progresul științific și la binefacerile lui.”

2. Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice

Între drepturile și libertățile protejate, cuprinse în partea a 3-a, se regăsește și libertatea de expresie. Astfel, în art. 19 pct. 2 se prevede că: „Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice fel,

² **Drepturile omului: Documente adoptate de organisme internaționale**, București, Editura Adevărul, 1990, p. 9.

³ *Ibidem*, p. 7.

indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică sau prin orice alt mijloc la alegerea sa.”

3. Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale

În art. 15 se prevede că

„1. Statele părți la prezentul pact recunosc fiecăruia dreptul:

- a) de a participa la viața culturală;
- b) de a beneficia de progresul științific și de aplicațiile sale;
- c) de a beneficia de protecția intereselor morale și materiale decurgând din orice producție științifică, literară sau artistică al cărei autor este.

2. Măsurile pe care pe care statele părți la prezentul pact le vor lua pentru

- a) asigura deplina exercitare a acestui drept trebuie să cuprindă măsurile necesare pentru a asigura menținerea, dezvoltarea și difuzarea științei și culturii.

3. Statele părți la prezentul pact se angajează să respecte libertatea indispensabilă cercetării științifice și activităților creatoare.

4. Statele părți la prezentul pact recunosc urmările binefăcătoare care trebuie să rezulte din încurajarea și dezvoltarea cooperării și contactelor internaționale în domeniile științei și culturii.”

4. Convenția pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale

În art. 10 pct. 1 se prevede: „Orice persoană are dreptul la libertatea de expresie. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără considerarea frontierei....”

III. Reflectarea dreptului la informare în legislația internă

1. Constituția României

Dacă pe plan internațional expresia „drepturile omului” ne duce cu gândul la drepturile ființei umane căreia îi sunt recunoscute drepturile naturale ca drepturi inalienabile și imprescriptibile, pe plan intern omul devine un cetățean ale cărui drepturi sunt proclamate și asigurate în principal

de constituția statului al cărui cetățean este,⁴ precum și de alte acte normative interne.

Constituția României, adoptată în 1991, reglementează în capitolul II drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului, corelându-le cu dispozițiile tratatelor internaționale privind drepturile omului.

Dreptul la informație este prevăzut pentru prima dată în **Constituția României**, care în primele trei alineate ale art. 31 arată:

„(1) Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit.

(2) Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal.

(3) Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a tinerilor sau securitatea națională.”

În literatura de specialitate s-a arătat că acest drept „are un conținut complex, iar caracteristica sa este că se află într-o continuă dezvoltare”⁵ și că cuprinde „dreptul persoanei de a fi informată prompt, corect și clar cu privire la măsurile preconizate și mai ales luate de autoritățile publice; accesul liber la sursele de informație publică, științifică și tehnică, socială, culturală, sportivă etc.; ... obligația autorităților guvernamentale de a crea condițiile materiale și juridice pentru difuzarea liberă și amplă a informației de orice natură.”⁶

În **Constituția** revizuită prin **Legea nr. 429/2003**, aprobată prin referendumul național din 18-19 octombrie 2003 și publicată în **Monitorul Oficial al României**, Partea I, nr. 767 din 31 octombrie 2003, apare un nou drept fundamental, **accesul la cultură**. Astfel, art. 33 prevede:

„(1) Accesul la cultură este garantat, în condițiile legii.

(2) Libertatea persoanei de a-și dezvolta spiritualitatea și de a accede la valorile culturii naționale și universale nu poate fi îngrădită.

⁴ Gheorghe Iancu, **Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale în România**, București, Editura All Beck, 2003, p. 3.

⁵ *Ibidem*, p. 266.

⁶ Apud I. Muraru în Gheorghe Iancu, *op. cit.*, p. 266.

(3) *Statul trebuie să asigure păstrarea identității spirituale, sprijinirea culturii naționale, stimularea artelor, protejarea și conservarea moștenirii culturale, dezvoltarea creativității contemporane, promovarea valorilor culturale și artistice ale României în lume.*”

2. Legislația referitoare la biblioteci

Legea bibliotecilor nr. 334/2002 modificată și republicată, arată în art. 9 alin. 1 că „sistemul național de biblioteci ... este parte integrantă a sistemului informațional național”, în art. 1 lit. a că „în cadrul societății informației biblioteca are rol de importanță strategică”, iar în art. 22 alin. 2 că „bibliotecile publice asigură egalitatea accesului la informații și la documentele necesare informării, educației permanente și dezvoltării personalității utilizatorilor, fără deosebire de statut social sau economic, vârstă, sex, apartenență politică, religie ori naționalitate.”

Regulamentul pentru împrumutul interbibliotecar prevede în art. 1: „Împrumutul interbibliotecar este serviciul prin care o bibliotecă obține de la o altă bibliotecă anumite documente inexistente în colecțiile proprii, în scopul asigurării dreptului fundamental al cetățeanului la informație.”

IV. UNESCO și IFLA în lupta pentru liberul acces la informații

UNESCO este o instituție specializată a ONU care stimulează colaborarea culturală și științifică dintre state, recomandând încheierea tratatelor internaționale pe această temă, iar IFLA, după cum bine știm, este Federația Internațională a Asociațiilor de Biblioteci și Bibliotecari. Aceste două instituții au întreprins atât individual cât și în comun, mai multe demersuri pentru asigurarea libertății de acces la informații în biblioteca publică.

Încă din 1949, la patru ani după crearea sa, UNESCO lansează *Manifestul UNESCO pentru biblioteca publică*⁷. El a fost revizuit

⁷ A se vedea textul integral al Manifestului în traducerea Sultanei Craia, publicat în Gheorghe Buluță, *Animația culturală în biblioteca publică*, București, Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din Instituțiile de Cultură, 1998, p. 69-71.

prima dată în 1972 și a doua oară în 1994, de data aceasta în colaborare cu IFLA.⁸

Manifestul „*proclamă încrederea pe care o acordă UNESCO bibliotecii publice ca forță vie în serviciul educației, al culturii, informării și ca instrument esențial al dezvoltării păcii și progresului spiritual prin acțiunea sa asupra spiritului oamenilor.*”

De asemenea, se arată că „*Biblioteca publică este centrul local de informare ce pune cu ușurință la dispoziția utilizatorilor săi cunoștințele și informațiile de tot felul. Serviciile bibliotecii publice sunt accesibile tuturor, fără diferențiere de vârstă, rasă, sex, religie, naționalitate, limbă ori statut social. Serviciile și documentele specifice trebuie puse la dispoziția utilizatorilor care nu pot, indiferent din ce motiv, să apeleze la serviciile curente, de exemplu minoritățile lingvistice, persoanele handicapate, spitalizate sau aflate în închisori. Orice persoană, indiferent de vârstă, trebuie să aibă acces la documentele ce răspund nevoilor sale.*”

Printre misiunile bibliotecii publice privitoare la informare prevăzute în Manifest sunt și acelea:

- de a furniza fiecărei persoane mijloacele pentru o evoluție creativă;
- de a asigura accesul cetățenilor la informația de toate categoriile;
- de a asigura accesul la diferite forme de expresie culturală și ale artelor spectacolului;
- de a furniza întreprinderilor locale, asociațiilor și grupurilor de interes serviciile de informare adecvate;
- de a facilita dezvoltarea competențelor de bază pentru folosirea informației și informaticii.

Accesul Universal la Publicații (Universal Availability of Publications - UAP). UAP este un program realizat și dezvoltat de IFLA și susținut de UNESCO, având rolul de a stabili un cadru internațional care să

⁸ Idem, *Civilizația bibliotecilor*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 14-15.

garanteze accesul oricărei persoane la orice informație. Programul a fost lansat în mai 1982, la Paris.⁹

Este considerat atât un obiectiv, pentru că are ca scop accesul la orice fel de document ce ar interesa utilizatorii, cât și un program, deoarece stabilește cadrul, modul în care se poate realiza accesul la publicații la toate nivelurile.¹⁰

*Declarația de la Glasgow privind bibliotecile, serviciile de informare și libertatea intelectuală*¹¹ este un alt document elaborat de IFLA, la cea de-a 75-a aniversare a sa. Declarația a fost aprobată de Consiliul Director al IFLA pe 27 martie 2002, la Haye, Olanda. Este proclamat dreptul fundamental al fiecărei persoane de a avea acces la informație și de a putea să o difuzeze fără nici o restricție.

Peste tot în lume, se arată în Declarație, „respectul libertății intelectuale este pentru biblioteci și profesiile informării o datorie absolută, explicită în codurile deontologice și efectivă în practică.” „Bibliotecile și serviciile de informare, fără a ține seama de granițe și datorită diversității mijloacelor de informare, trebuie să facă accesibilă informația, opiniile și creațiile.” „Bibliotecile și serviciile de informare vor face astfel încât colecțiile, echipamentele și serviciile să fie accesibile tuturor utilizatorilor. Nu se va face nici o discriminare, sub nici un pretext, de rasă, de origine etnică, de preferință sexuală, de vârstă, de handicap, de religie sau opinie.”

⁹ A se vedea Elena Târziman, *Utilizatorii și libertatea de acces la informații – componenta motivațională a Societății Informaționale*, în *Biblioteca*, nr. 11, 1998, p. 332.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ A se vedea textul integral al Declarației, tradusă de Gheorghe Buluță, în Gheorghe Buluță, Sultana Craia, Victor Petrescu, *Biblioteca azi: Informare și comunicare*, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2004, p. 176-177.

V. Factorii de care depinde respectarea dreptului la informare în biblioteca publică

a) O bună legislație referitoare la subiect (și respectarea ei cu strictețe)

Intrarea în vigoare în 2002 a *Legii Bibliotecilor* a reprezentat un mare pas înainte în respectarea dreptului la informare al utilizatorilor. Însă cu toate prevederile legii și cu toată multitudinea de prevederi din celelalte documentele interne și internaționale care garantează liberul acces la informație, în România începutului de mileniu trei există totuși oameni care nu au privilegiul de a împrumuta o carte! Deși *Legea Bibliotecilor* prevede clar în art. 33 că „*bibliotecile comunale se organizează și funcționează în toate centrele de comună...*”, există încă excepții de la regulă și chiar în cazul în care o astfel de bibliotecă există, dotarea ei lasă uneori mult de dorit, sau se întâmplă ca biblioteca să nu fie deservită de un bibliotecar.¹²

În opinia noastră, această problemă ar putea fi ameliorată: bibliotecile județene ar trebui să asigure servicii de împrumut la domiciliu pentru toate persoanele care locuiesc pe raza teritorială a județului respectiv, pentru următoarele considerente:

✓ Egalitatea între cetățeni; accesul liber al membrilor comunității la informație trebuie asigurat fără discriminare;

✓ Bugetele consiliilor județene sunt constituite și din contribuția celor care nu au domiciliul în municipiul reședință de județ;

✓ Bibliotecile județene sunt mult mai bine dotate decât celelalte biblioteci;

✓ Prin împrumut interbibliotecar nu se poate rezolva cererea foarte mare de documente care lipsesc în anumite unități. Și oricum, împrumutul interbibliotecar trebuie să fie un drept al persoanelor care nu au posibilitatea de a se deplasa la biblioteca împrumutătoare, nicidecum o justificare pentru

¹² A se vedea, de pildă, exemplele date de colegul nostru Mircea Popescu în lucrarea *Despre starea bibliotecilor publice din județul Mureș*, apărută în nr. 1, 2006 al revistei *Bibliotheca Marisiana*, publicație a Bibliotecii Județene Mureș.

ca bibliotecile județene să nu asigure servicii de împrumut altor persoane decât cele care au domiciliul în reședința de județ;

✓ Faptul că toți locuitorii județului pot fi înscriși la sala de lectură nu îi ajută prea mult. Oare câte persoane ar avea posibilitatea de a veni de la 30 de kilometri zilnic pentru a consulta lucrarea de care au nevoie? Sau cum se simte un navetist care vine zilnic la muncă sau la școală în municipiul reședință de județ, și după opt sau mai multe ore de muncă/studiu este obligat să stea la sala de lectură când ar putea foarte bine să împrumute cartea, iar peste câteva zile să o restituie?

✓ Dificultatea bibliotecilor de a urmări cititorii care nu restituie cărțile nu ar trebui să fie o justificare pentru neacordarea acestui drept.

Amenințate fiind de concurență, bibliotecile „aleargă” astăzi după cititori, paradoxal, pentru că ar fi suficient să se înscrie toți cititorii respinși pe criteriul lipsei domiciliului în reședința de județ. Avem pretenția că biblioteca este un lăcaș de cultură apropiat de sufletul oamenilor, că este mai mult decât o simplă „instituție”, că bibliotecarii nu sunt doar simpli funcționari. Și totuși, zilnic ni se întâmplă să respingem câteva persoane. Credem cu tărie că rezolvarea acestei probleme ar aduce mari beneficii tuturor celor care în momentul de față sunt privați de acest drept, și nu numai.

b) Politica managerială din biblioteci

Ne gândim aici la următoarele aspecte:

- Fondul de publicații existent satisface majoritatea intereselor de lectură ale utilizatorilor? Se întreprind cercetări sociologice pentru a înțelege nevoile acestora?

- Asigură biblioteca respectivă posibilitatea aflării dacă o publicație există sau nu, independent de ajutorul direct al bibliotecarilor? Un cititor isteț ar trebui să poată afla singur răspunsul la această întrebare, consultând cataloagele sau având acces direct la baza de date a bibliotecii. El nu ar trebui să fie dependent de ajutorul bibliotecarului, mai ales când acesta este ultrasolicitat. Realizarea unei baze de date pe cât posibil complete a fondului de publicații și punerea ei la dispoziția cititorilor, nu credem că este deloc o utopică.

- Se întreprind toate măsurile pentru ca cea mai mare parte a fondului de carte destinat împrumutului să se afle pe rafturi cu acces liber?

- Se asigură accesul la bibliotecă și serviciile ei pentru persoanele cu deficiențe? Este adevărat că reprezintă o categorie mai specială de utilizatori, dar în condițiile egalității între cetățeni și aceste persoane au dreptul la o viață spirituală normală.

- Se urmărește ca cea mai mare parte a publicațiilor să se poată împrumuta la domiciliu, inclusiv unele lucrări de referință (de ce nu?) cum am înțeles că este tendința actuală?

- Se realizează o bună colaborare cu autoritatea finanțatoare în special, și cu autoritățile publice locale, în general? Nu o dată s-a subliniat necesitatea stabilirii unor relații optime cu autoritățile care tutează administrativ și financiar instituția bibliotecară. O bună colaborare între acești parteneri ar duce la înțelegerea nevoilor bibliotecii și cititorilor ei și o mai bună respectare a drepturilor acestora;

- Se organizează acțiuni de animație culturală care au, în ultimă instanță, ca obiective „*asigurarea pentru toți a accesului la informare, asigurarea unei educații generatoare de cetățeni conștienți și bine integrați în colectivitate, evoluția nivelului de cultură generală și a puterii de înțelegere*”¹³?

c) Cultura generală, buna-credință, cunoștințele de specialitate ale bibliotecarilor și colaborarea dintre ei

Desigur că pentru buna informare a cititorului în biblioteca publică un rol deosebit îl deține și bibliotecarul. Sunt o multitudine de situații în care acesta ar putea leza, conștient sau nu acest drept al cititorilor. Astfel, ne întrebăm:

- Achiziția de carte se face în conformitate cu nevoile cititorilor, consultând colegii care lucrează în relații cu publicul și care cunosc cel mai bine care sunt doleanțele cititorilor?

- Se asigură prelucrarea corectă a unui document astfel încât să poată fi ușor regăsit de cititor?

¹³ Gheorghe Buluță, *Animația culturală...*, p. 10.

- Există bunăvoința de a afla cu exactitate ce dorește un cititor, chiar dacă cererea lui nu a fost înțeleasă?

Ne gândim, de exemplu, că un cititor solicită o carte cu informații despre testul poligraf. Este firesc ca un bibliotecar să nu știe că acest test în limbajul obișnuit este denumit testul detectorului de minciuni. Căutând la vedete de subiect sau la cuvinte cheie în baza de date s-ar putea să nu găsim nici o lucrare, fiind tentați să răspundem „nu avem așa ceva.” Un bibliotecar bun, însă, va trebui să solicite informații suplimentare și astfel va afla că subiectul respectiv poate fi găsit, de pildă, într-o carte de psihologie judiciară. În cazul contrar, cititorul pleacă deși biblioteca deținea, poate, lucrarea dorită.

O altă greșeală ar putea fi aceea de a oferi rapid unui cititor, care ne-a solicitat lucrări dintr-un anumit domeniu, o carte sau două, cunoscute de noi, lipsindu-l de posibilitatea de a alege el însuși, dacă ar consulta catalogul sistematic sau baza de date sau ar căuta direct la raft. Ar putea găsi cărți mai potrivite pentru el, cu aceeași temă.

În opinia noastră, cititorul trebuie îndrumat și învățat să se descurce singur cu instrumentele de informare și printre rafturile cu cărți (desigur că situații speciale și excepții de la regulă există). S-ar respecta mai bine dreptul lui la informare. Nu se lezează deloc drepturile unui cititor, dimpotrivă, dacă este lăsat singur în fața unui raft cu cărți dintr-un anumit domeniu, în cazul în care cererea lui nu a putut fi onorată efectuând o căutare cu ajutorul programului de bibliotecă, mai ales când este vorba de o pretenție mai specială. Cititorul este specialistul. El știe (sau ar trebui să știe) mai bine ca bibliotecarul ce anume caută, de ce anume are nevoie. Este absurd, de exemplu, ca un cadru didactic să pretindă unui bibliotecar să-i aducă „*toate cărțile în care se vorbește despre personalitatea profesorului.*” Pot exista o sumedenie de cărți de la grupa 37 al căror titlu să sugereze că ar include și o astfel de temă! Răsfoirea cărților respective, pentru a putea afla răspunsul la întrebare nu credem că intră în atribuția bibliotecarului. Ni se pare normal ca orice cititor să depună un efort, când vine la bibliotecă, pentru a intra în posesia lucrărilor dorite.

Un gând final: Considerăm, până la urmă, că toate documentele care garantează accesul liber la informații ar fi lipsite de eficacitate dacă nu ar exista în fiecare din noi dorința de a face o faptă bună pentru ceilalți semeni. Ne este imposibil să nu ne gândim, în acest context, la cuvintele prof. univ. dr. Marin Voiculescu, cuvinte care ar trebui să constituie pentru toți cei responsabili de asigurarea dreptului la informare în biblioteca publică, un serios motiv de reflecție: „*Drepturile omului, problematica omului în general, implică nu numai știință, ci și conștiință, implică nu numai argument, ci și sentiment.*”¹⁴

Aspects Concerning Free-Access to Information in Public Library

Abstract

Public library - which is one of the most important instruments and meanings of spreading information - must ensure the access to knowledge to all those requiring this right. This paper is dealing with the fundamental internal and international documents that guarantee free access to information. It also deals with the identification of those terms that condition, in our opinion, the taking into consideration of this right to access information in public library; and we consider that these terms are: an appropriate juridical law, concerning this right; managerial politics practiced in public libraries; librarians free-will, their all-around education and professional training, their ability in cooperating and communicating with others.

¹⁴ Marin Voiculescu, *Drepturile omului și problemele globale contemporane*, București, Casa Editorială Odeon, 2003, p. 15.